

A világnézeti irányok és alapproblémák.*

Tavaszy Sándor.

I. A világnézet belső képe.

Az embert szellemisége belső szükségképeniséggel hajtja világnézetalkotásra. Az öntudatra ébredt ember, a lét küzdelmeiben, legjobb erőit a világnézetért való harcban emésztette és emészti fel. A *hiányérzet* oly fokozott mértékben egyetlen téren sem emészti az emberi lelket, mint a világnézeti élet terén. Az öntudatra ébredt emberi lélek tele van bizonytalansággal, határozatlansággal, hányattatásokkal, ellenmondásokkal mindaddig, amíg világnézeti orientáció terén meg nem találja a maga legsajátosabb, egyéni sarkpontjait, mint a delejtű, s azokban meg nem nyugszik. Ezek szerint azt mondhatjuk, egészen tömör definícióban, hogy a *világnézet az ember önfenntartásának a legmagasabbrendű módja.*

Az önfenntartás legalantasabb módjai a táplálkozás és az öltözködés. Magasabb rendűek a szociális élet különböző alakulatai, továbbá az egyes jelenségeken megakadt gondolkodás, amely a fizikai önfenntartás számára utakat jelöl ki, eszközöket alkot. A világnézet azért a legmagasabb rendű módja az önfenntartásnak, mert *nem akad fenn az egyes, az egymástól elkülönített jelenségeken, dolgokon, hanem a világnak átfogó szemléletére tör.* A világnézetben az ember a lét legbensőbb, titokzatos mélységeiből támadt igényeit elégíti ki, amikor a kenyér, a ruha, a társulás szükségletein túl, az universumban való helyét, jelentőségét és célját akarja *átfogó szemlélettel* megragadni. A világnézet-alkotásban az ember az örökévalósággal, a kosmossal küzd, hogy ezekkel a végső hatalmakkal szemben megtudjon állni, hogy ezeknek roppant súlya alól felszabaduljon s magát a végső lehetőségekkel szemben *biztosított*nak érezze. A világnézet-alkotásban tehát az igazán „emberré” lett ember igazi „emberi” hiányai, szükségletei, törekvései, vágyai, céljai és erői mutatkoznak meg. A világnézetért való küzködésben, az egyes szükségleteken túlment, a *teljességre* áhító ember ütközik ki.

Ezek szerint világnézet alatt, – tulajdonképeni értelemben – a világnak nem akármilyen szemléletét értjük, hanem csak *egységes* szemléletét, amely központi gondolatba fogja, egyetemes koncepciókban fejezi ki a világról való felfogást. Ebből pedig tovább az következik, hogy nem minden világfelfogás és életszabály-gyűjtemény érdemli meg igazán a „világnézet” nevet, hanem

* Ily címen szerző egy cikksorozatban az idevágó alapvető kérdéseket népszerűen ismertetni szándékszik.

csak a *theoretikus meggondolásból* támadt világnézet érdemes erre a névre. Ha pedig még tovább elemezzük a világnézet fogalmát, azt találjuk, hogy igaz ugyan hogy *theoretikus meggondolásból támad, de nem theoretikus érdekből*, hanem, amint az kiindulási pontunkból következik, a *világnézet „praktikus” érdekből születik*.

A világnézet a logika „gyémántszálain” haladó theoretikus meggondolások útjain alakul ki, de a magasabbrendű „praktikus” életre készítő érzések és élmények befolyásolják, azok motiválják. Minden világnézet tehát bírálható logikai szempontból, hogy mennyire ellentmondás-mentes és bírálható praktikus szempontból, hogy milyen *lelkület* lüktet és inspirálja a theoretikus végiggondolásokat. E kettős szempont alkalmazása pedig azt mondja nekünk, hogy nyomorult minden olyan világnézet, amely mögött ott nem él egy magasabb rendű élet után való vágy, amely tehát csak arra törekszik, hogy olyan, amilyen logikával ellentmondás nélküli képet alkosson a világról. Az ilyen világnézet nem számol azzal a *ténnyel*, hogy az emberi lélekben *ősi igények* élnek, amelyek *közvetlen* erővel sürgetik, hogy a világrend tényein állva meglássuk és világnézetünkben kiépítsük azokat a világ és az élet alapjaiban élő tendenciákat, amelyek kétségtelenül igazolják az érzéki-fizikai lét és élet korlátai között is, egy magasabb rendű szellemi világ és egy nemesebb élet boldog lehetőségét. Ha ennek a világnak és életnek lehetősége nem állana fenn, akkor kétségbe kellene esnünk, nem csak a jelenvaló világban, a nagy katasztrófák e korszakában, de minden más és jobb körülmények között is, az emberi élet nagy nyomorúságán. Hogy a jelenvaló világ világnézetei nélkülözik a magasba lendítő lelkületet, jelzik a ma uralkodó világnézetek nyomában járó nagy lelki nyomorúságok, az a rettenetes sivárság, amely a modern ember tettein, magatartásán és életén oly fájdalmasan előmlik.

Valójában tehát csak az az igazi világnézet, amely nagy enthusiasmból született s amely nagy enthusiasmmal ragad az életfolytatás ideális kialakítására. Ezért az igazi nagy világnézetek azok, amelyek a vallásos élmények forró, formáló atmoszférájából vagy az erkölcsi élet eszményi indításaiból származnak. Igazi nagy világnézetek az érzékiség salakos, tisztátalan világából soh'se születtek, mert lényegük egyenesen ellentmond az ilyen világnak.

Még egyet kell a világnézet fogalma teljességéhez megállapítanunk. Azt, t. i. hogy a világnézet épen azért mert a theoretikus meggondolások processusában születik, nem mindenkinek lehet a birtoka. A lelkület a motiválója és a tartalma, de a *theoria* a formája. *A lelkület mindenkinek a birtoka lehet, de a theoria nem.* Épen ezért a világnézet az intellektuális erő egy bizonyos *fokától, kultivációjától és koncentráló képességétől függ.* Vannak tudós lelkek, akiknél a lelkület meg van, a fokozottabb intellektuális erő sem hiányzik, de hiányzik a *koncentráló képesség*, ezeknek világnézetük soh'sem lesz. Ezek azok a becsületes lelkek, akik sok

ismeretet adnak a világnak, de a szellemi fejlődés lendületét nem befolyásolják. Vannak lelkek, akiknél viszont az intellektus erőfoka, kultivációja, koncentráció képessége meg van, de hiányzik a *lelkület*, a tiszta, a nemes lelkület: ezek pompás átfogó gondolatokat adnak, de belső erő hiányában csak a földön csuszálnak, a porban fetrengenek, sem magukat, sem másokat szárnyalásra bírni nem tudnak.

Az emberi lélek fájdalmasan néma, összezsugorodott mindaddig, amíg kicsiny körökben mozog. Kitágul, megnő, boldog, zengő hárfává lesz, amint nagy körívekbe lendül. A sas minél magasabban van, minél nagyobb körökben száll, annál nyugodtabb, annál méltóságosabb, annál boldogabb. Az emberi léleknek is a nagyság, szabadság, lelkület és lendület tágas köre kell, hogy érezze emberi méltóságát, hogy boldog és nyugodt, biztos és határozott legyen. Ezeket kell adnia az igazi világnézetnek.

Vagy összefoglalólag, egy más képpel élve, azt mondhatom, hogy a világnézet az öntudatos lélek lakóhelye, amelyet maga épít magának a *magasba*, a szellemi időjárások viszontagságai, az ellentmondások vihara, a lázadó, életbomlasztó érzések árja ellen. A természeti világban dúló viharokat nyugodtan szemléljük egy jól megépített ház biztos eresztékei között, épen ilyen biztosságérzettel tölt el jól és biztos alapra fektetett világnézetünk tudása az életünk sok zürzavaraival, diszharmoniaival szemben. A világnézet a mi lelki világunk szerkezetes kiépítése, az a pont, ahol minden árral szemben biztosan állunk. Ez a belső képe, ez az ideálja a világnézetnek.